

PRAESENTE MEDICO

ORVOSTUDOMÁNY ÉS IRODALOM

Az országos tudományos konferencia előadásainak tartalmi kivonatai

2024. október 24–25.
Pannon Egyetem – Pannon Köztér

**„PRAESENTE MEDICO”
Orvostudomány és irodalom**

Az országos tudományos konferencia előadásainak
tartalmi kivonatai

Absztraktfüzet

Sziveri János Intézet – Közép- és Kelet-Európai Irodalmi
és Társadalomtudományi Kutatóközpont
Pannon Egyetem Humántudományi Kar

Veszprém
Pannon Egyetem, Pannon KözTér
2024. október 24–25.

Szerkesztette: Arany Zsuzsanna

Borítóterv: Hömöstrei Péter

Tördelés: Bagyó Johanna

Támogatók:

TARTALOM

ALBRECHT ZSÓFIA

MEDICINA, ÉLETREFORM ÉS MŰVÉSZETEK ÖSSZEFONÓDÁSÁRÓL

Jókai Mór Nincsen ördög című regénye kapcsán 7

ARANY ZSUZSANNA

„AZ ORVOS VÁLASZOL”

Csáth Géza betegségekkel és gyógyítással foglalkozó publicisztikai írásai 7

BÚS ÉVA

**A ROMANTIKUS MATERIALIZMUS ÉS A TUDÓS ORVOS TALÁLKOZÁSA A KÉSŐ
VIKTORIÁNUS ELBESZÉLÉS BONCASZTALÁN**

Sir Conan Doyle Round the Red Lamp című elbeszéléskötete alapján 8

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

B. P. DR. SZÁZADIK ESÉSE

Egy orvosíró elfeledett regénye egy író orvosról 9

CSABAY-TÓTH BÁLINT

„HA MÁR A RUM SE HASZNÁL [...] EL KELL NÉZNIE AZ ORVOSHOZ”

Betegség és egészségügy Sziráky Judith Zárójelentés című kötetében 9

FEKETE RICHÁRD

INTEGRITÁS ÉS HATALOM, TUDOMÁNY ÉS HORROR

Szülésábrázolás a kortárs magyar spekulatív fikcióban 10

FÜLÖP JÓZSEF

„PRIMUM [NON] NOCERE”

Orvosok viselt dolgai klasszikus német nyelvű rémtörténetekben

10

GYÓREI ZSOLT

ORVOSKARAKTEREK MÁRAI SÁNDOR *KALAND* CÍMŰ SZÍNMŰVÉBEN

11

HARDY BOGLÁRKA

PATOLÓGIA ÉS ONTOLÓGIA

Mentális betegségek reprezentációja 20. századi amerikai regényekben

12

HORVÁTH PÉTER

**KÉT ERDÉLYI ORVOS EGYMÁSRA TALÁLÁSÁNAK TÖRTÉNETE: A TESTEK INVER-
ZIÓJÁBAN BETELJESÜLŐ SZERELEM**

Tompa Andrea: Fejtől s lábtól

13

JÁNOS EMÍLIA

„EGY HÍMNEMŰ TEST ÉLETE ÉS HALÁLA”

Philip Roth: Akárki

13

KIS PETRONELLA

CSÁTH ÍRÁSMŰVÉSZETÉNEK TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ALAPJAI

14

KISANTAL TAMÁS

TUDÓS, ŐRÜLT, DÉMON

Dr. Mengele irodalmi ábrázolásai

15

KORDA ESZTER

**BETEGSÉG, HALÁL ÉS MŰVÉSZET EGZISZTENCIÁLIS ÉLMÉNYE KOSZTOLÁNYI,
OTTLIK ÉS ESTERHÁZY PRÓZÁJÁBAN**

15

KOVÁCS VERONIKA

BETEGSÉGIRODALOM ÉS NAPLÓFORMA

Esterházy Péter Hasnyálmirigynapló című műve mint autopatográfia

16

NÉMETH ATTILA, DR.

DOSZTOJEVSZKIJ MINT FREUD ELŐFUTÁRA

17

OSZTROLUCZKY SAROLTA

**„ODABENT A KOPONYA SÖTÉTJÉBEN LASSAN ÉS SZÍVÓSAN DOLGOZIK
A VÉGZET”**

*Az agydaganat irodalmi reprezentációi Karinthy Frigyes Utazás a koponyám körül és Szilasi
László Luther kutyái című regényében*

17

PARÁDI ANDREA

ORVOS VAGY ÜGYVÉD?

Gyógyítás mint metafora Kosztolányi műveiben

18

PATAKY ADRIENN

DEMENCIA, PARKINZÓNIA ÉS ÓPERENCIA

A szellemi hanyatlás és a gondoskodás nyelvei

18

PRAX LEVENTE

**A DOPPELGÄNGER TEMATIKA KÉTFÉLE MEGKÖZELÍTÉSE A 19. SZÁZAD VÉGI
FANTASZTIKUS IRODALOMBAN**

Robert Louis Stevenson: Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete; Guy de Maupassant: Horla

19

ROMPOS CSILLA RITA

JÁRVÁNYOK AZ IRODALOMBAN

20

SZÁVAI DOROTTYA

JEAN STAROBINSKI, AZ ORVOS ESSZÉISTA

20

SZILI CINTIA

**ORVOSKARAKTEREK ÉS ALKIMISTA FIGURÁK A VILÁGIRODALOM HORROR
KLASSZIKUSAIBAN**

21

URECZKY ESZTER

**SÓHAJT AZ ORVOS – KRÍZIS ÉS KIÉGÉS KORTÁRS MAGYAR ORVOSSZERZŐK
MŰVEIBEN**

*Erdős Attila: Felvágóskönyv; Gajdos Ágoston versei; Imolya Patricia: Esetlapok; Tarr Ferenc:
Egy szívsebész naplója; Vámos Zoltán forgatókönyvei*

21

VARGA KINGA

IRGALOM ÉS VÉGZET

Moviszter doktor mint színpadi karakter az Édes Anna színházi előadásaiban

22

VÍGH-KISS ERIKA ROZÁLIA

ORVOSI TEMATIKA ÉS AZ ORVOS KÉPE ANTON PAVLOVICS CSEHOV MŰVEIBEN

22

ZÁMBÓ BIANKA

FOG. SZÁJ. ARC. FEJ

A személytelenné tett testi tér Oravecznél

23

ALBRECHT ZSÓFIA

HUN – REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet / MTA Művészeti Gyűjtemény

MEDICINA, ÉLETREFORM ÉS MŰVÉSZETEK ÖSSZEFO- NÓDÁSÁRÓL

Jókai Mór Nincsen ördög című regénye kapcsán

A hosszú tizenkilencedik század időszakának (1789–1914) politikai, gazdasági és társadalmi reformjai alapvetően változtatták meg Európát. Az élet minden területén jelentkező modernizáció és industrializáció a természettudományos és technikai felfedezéseknek, új találmányoknak is volt köszönhető. Ezek jelentős hatással bírtak a korszak művészeire, lenyomatuk számos képzőművészeti és irodalmi alkotásban megtalálható. Ugyanakkor a századfordulóra a megváltozott körülményekből, a felgyorsult és iparosodott világból való egyfajta elvágyódás és kivonulás iránti vágy is megfogalmazódott, és e ponton az egyik lehetséges irányt az ekkor kibontakozó különböző életreform- és újvállalásos mozgalmak jelenthették.

Jókai Mór kíváncsisága és érdeklődése a tudományos élet újdonságai iránt köztudott volt, ami gyakran nyomot hagyott írásain is. Könyv- és tárggyűjteményének fennmaradt darabjai pedig arról árulkodnak, hogy ezeket dolgozószobájában, mint egyfajta Wunderkammerban őrizte. Kései regényeként jelent meg 1891-ben a *Nincsen ördög*, amely a mai napig kevésbé ismert a szerző művei közül. A narrátor egy orvostól lett milliomos, Dumány Kornél történetét meséli el, akivel Párizsba tartva kerül kapcsolatba. A szövegben előforduló orvosi szakszavak és kezelések leírása Jókai nagyfokú tájékozottságáról árulkodik, ami kiterjed az alternatív, azaz az életreform mozgalmakból eredő medicina területére is.

Az előadás fókuszába a regény szövegének és Jókai kéziratos, valamint tárgyi hagyatékának összefüggései kerülnek, minek révén képet rajzolhatunk arról, hogyan alakul ki a századvég sajtósági művészeti élete, illetve hogyan itatják azt át a különböző életreform- és újvállalásos mozgalmak.

ARANY ZSUZSANNA

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

„AZ ORVOS VÁLASZOL”

Csáth Géza betegségekkel és gyógyítással foglalkozó publicisztikai írásai

Csáth Géza köztudottan sokoldalú alkotó volt, akit unokatestvére, Kosztolányi Dezső csak „hármass művészként” emlegetett. Az eredetileg dr. Brenner József nevet viselő szerző polgári foglalkozására nézve orvos volt, nyaranta általában fürdőorvosként is tevékenykedett. A szakirodalom azonban főként pszichiáteri tevékenységére fókuszál, nem utolsósorban *Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusa* című (utóbb *Egy elmebeteg nő naplója* címen köztudatba került) értekezését emelve ki. Csáth azonban emellett számos olyan cikket is megjelentetett,

melyekben egyrészt az orvostársadalmat érintő mindennapi problémákról beszélt, másrészt különböző betegségekről (melyek közül több nem tartozik a pszichiátriai betegségek közé) adott részletes leírást. Emellett közölt írásokat a járványok természetéről is, sőt *Az Érdekes Újság* „házi orvosaként” ugyancsak megismerhette a korabeli közönség, miután önálló rovatában egészségügyi kérdésekre válaszolt. Előadásomban ezeket a szövegeket veszem majd alaposabban szemügyre, megvizsgálva a hozzájuk tartozó kontextust is.

BÚS ÉVA

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

A ROMANTIKUS MATERIALIZMUS ÉS A TUDÓS ORVOS TALÁLKOZÁSA A KÉSŐ VIKTORIÁNUS ELBESZÉLÉS BONCASZTALÁN

Sir Conan Doyle Round the Red Lamp című elbeszéléskötete alapján

Számos területen történik korszakalkotó változás a viktoriánus kultúrában, így az orvostudományban is. Néhány jelentősebb mérföldkő a folyamatban: a klinikai keretek között történő orvosképzés, az orvosi tevékenység tudományos szintre emelése, szakszargon elterjedése, a darwini fordulat, a kötelező oltások bevezetése, és a (házi)orvosi praxis hálózatának megszervezése. A változások leginkább az 1860-as évektől éreztetik hatásukat, de a képzett, hivatásos orvos alakja már jóval ez előtt beépül a kor irodalmába, és különösen aktív szereplő lesz a regényirodalomban.

A viktoriánus kultúra viszonylag hosszú idővonala lehetővé teszi, hogy szembetűnő különbségeket vegyünk észre a darwini fordulat előtt és után íródott regények orvosalakjainak megformálása és orvosi gyakorlatuk ábrázolása között. Sir Arthur Conan Doyle – maga is képzett és élete első felében praktizáló orvos – *Round the Red Lamp (A vörös lámpa tájéka, 1894)* című elbeszéléskötetének tizenöt, javarészt orvosi témájú rövid történetében többféle orvos alakját rajzolja meg, akik néhány könnyen felismerhető, tipikusnak elkönnyvelhető vonás mellett magukon viselik – vagy ha úgy tetszik: megtestesítik – az említett tudományfejlődési folyamat hatásait. Előadásomban a kötet három történetének orvos főszereplőin keresztül kívánom bemutatni a darwini fordulat előtti és utáni viktoriánus orvoskarakterek meghatározó vonásait.

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

B. P. DR. SZÁZADIK ESÉSE

Egy orvosíró elfeledett regénye egy író orvostól

Bólya Péter (1944–1993) író volt és végzett orvos, dolgozott is a szakmában. Keresztnevéből is adódóan a „Péterekkel” együtt indult, aztán a posztmodern fordulathoz ő nem fordult, és egyenesen ment tovább, s így a rendszerváltás idejére már kevesebb figyelem irányult rá. Italoizáló életmódja, az irodalmi nélkülözöttség és a rendszerváltás következményei miatt nem sokáig bírta, fiatalon, 49 éves korában halt meg. Modernkori ködlovaggá vált, ahogy ő írta: „eltűne, mint szürke számár a ködben”.

Utolsó befejezett regénye, *A félmajom* 1990-ben jelent meg folytatásokban, de könyv-alakban való publikálása már elmaradt. Ennek a regénynek a főszereplője egy vidéki orvos, aki – saját maga szerint – szépreményű író is egyben.

CSABAY-TÓTH BÁLINT

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

„HA MÁR A RUM SE HASZNÁL [...] EL KELL NÉZNIÉ AZ ORVOSHOZ”

Betegség és egészségügy Sziráky Judith Zárójelentés című kötetében

A méltatlanul keveset emlegetett 20. századi prózaíró, Sziráky Judith utolsó előtti kötete, a *Zárójelentés* (Szépirodalmi, 1986) összegzi azokat a korábbi kisregényeit, amelyekben hangsúlyos tematikus szerepet kap az orvoslás, a betegség vagy valamilyen testi zavar, rendellenesség. Ilyenek a címadó *Zárójelentés* (1985), az *Utasok* (1959), a *Ketten a híd alatt* (1960) és az *Özvegyek glóriával* (1970–71) című kisregények. Ha a medical humanities értelmezési horizontján szeretnénk rátekinteni a Sziráky-életműre, ebben a látszólag kevés textusban is számos mélyréteg és irodalomtörténeti érdekesség fejthető fel. Elsősorban modális szinten lehet érdekes ez a korpusz, így előadásomban szeretnék rámutatni azokra a szöveghelyekre, amelyekben a testi zavar, rendellenesség és a szereplők működései a megszólalás szintjén összefüggnek, illetve kitekintek arra is, hogy az egészségügyben működő hierarchikus viszonyok milyen hatással vannak a szereplők beszéd- és létmódjára a vizsgált szövegekben. Hangsúlyt kívánok fektetni a narratív szint vizsgálatára, az orvostudomány tárgykörébe tartozó poétikai elemek reprezentációjára is.

FEKETE RICHÁRD

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

INTEGRITÁS ÉS HATALOM, TUDOMÁNY ÉS HORROR

Szülésábrázolás a kortárs magyar spekulatív fikcióban

A kortárs magyar spekulatív fikció legfontosabb képviselői radikális formában nyúlnak a szülés témájához. Az előadás Markovics Botond, Moskát Anita és Veres Attila egy-egy novellájának szülésábrázolását mutatja be, melyekben sajátos módon találkozunk az orvostudomány az irodalommal. Markovics Botond *Testen kívül* című írása a tudományos fantasztikum keretei között jeleníti meg a testen kívüli szülést és annak etikai vonatkozásait. Moskát Anita *Istenanyák*, illetve Veres Attila *Fekete talán* című novellái pedig a horror és a weird műfajesztétikai kódjait mozgósítva szólnak hozzá a szüléssel kapcsolatos orvosi diskurzushoz, főleg a testi integritás és a hatalom kérdésköréhez, valamint az otthonaszülés gyakorlatához.

FÜLÖP JÓZSEF

Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest

„PRIMUM [NON] NOCERE”

Orvosok viselt dolgai klasszikus német nyelvű rémtörténetekben

A honi irodalomtörténet és -tudomány előtt jóformán ismeretlen a 19. század második és a 20. század első felének német nyelvű horrorisztikus, illetve fantasztikus irodalma. Németországban, Ausztriában vagy Svájcban is csak kevesen kutatják, pedig ezek a szövegek gyakran mélyen gyökereznek a német és közép-európai folklórban, valamint a keresztény-misztikus hagyományokban. (Helyenként közvetlen magyar vonatkozásokat is találunk bennük.) Változatos témákat eredeti módon kezelik, nem ritkán egyéni forma- és stílusművészet jellemzi őket, a német irodalom legjobb szokásaihoz híven pedig filozófiai és pszichológiai kérdéseket feszegetnek, és rendre kiveszik részüket a kulturális és társadalmi vitákból is.

Az előadás figyelemfelhívó szándékkal a legjobb orvosi témájú elbeszéléseket elemzi, hogy bemutassa a valóság és fantázia határán egyensúlyozó orvos(hős)-alakok viselt dolgait. Az eredetileg orvosnak tanult Friedrich Jacobsen (1853–1919) *Éjjeli árnyak* (*Nachtschatten*, 1890) című első kötetében szerepel *A sátán keresztje*, mely egy idegorvos szemszögéből tárja eléink a nemesi családot sújtó, különös kártyaátok történetét.

A német rémirodalom hírhedt alakja, Oskar Panizza (1853–1921) 1880-ban orvostudományi doktorátust szerzett, 1882 és 1884 között Münchenben egy elmegyógyintézetben dolgozott segédorvosként. *Egy botrányos eset* (*Ein skandalöser Fall*, 1914) című novellájában az androgün Alexinát tudományos-orvosi jelentés stílusában mutatja be.

Georg von der Gabelentz (1868–1940) novellája, *A sárga koponya* (*Der gelbe Schädel*, 1911) a lélekvandorlással és átváltozással foglalkozik, a cselekmény középpontjában pedig egy híres okkultista, Cagliostro áll, akitől a főszereplő Schalken ellopja az értékes koponyát, és saját laboratóriumában folytat vele kémiai kísérleteket.

Karl Hans Strobl (1877–1946) a 20. századi német nyelvű fantasy egyik legjelentősebb képviselője. Az egyik legsikerültebb novelláskötetében (*A csontos kéz / Die knöcherne Hand*, 1911) található *Az érvágásfigura* Dr. Hofmayerről szól, aki ellop egy holttestet boncolás céljából. Egy roppant különös idegen segíti őt mindebben, aki cserébe azt kéri tőle, hadd helyettesítse a városi női kolostorban tett beteglátogatásai során, ahol a doktor rendszeresen végez érvágást az apácákon.

Willy Seidel (1887–1934) orvos fiaként először biológiát és zoológiát, majd germanisztikát tanult Münchenben, és egy amerikai vargabetű után német földön foglalkozott tudományos okkultizmussal, továbbá részt vett a parapszichológus Albert von Schrenck-Notzing kísérleti kezeléseiben is. *A legrégebbi dolog a világon* című hosszabb elbeszélését H. P. Lovecraft *The Colour Out of Space* című horrortörténetéhez hasonlítják.

A szürrealista és fantasztikus történeteiről ismert Hermann Wolfgang Zahn (1879–1965) a híres müncheni pszichiáternél, Emil Kraepelinnél dolgozott asszisztensként. 1908-tól Berlinben elektrodiagnosztikával és -terápiával, valamint hipnoterápiával foglalkozott. Németország vezető neurológusa, Hermann Oppenheim munkásságát tartotta követendő mintának. 1914-ig a berlini Grunewald-szanatóriumban volt főorvos, 1915-ben pedig átvette az erlangeni idegkórház vezetését. Háborús veteránokon végzett sikeres kezeléseit tették híressé. Baden-Badenben magánszanatóriumot hozott létre ideg- és lelkibetegségek kezelésére, amely 1950-ig működött; magánpraxisát haláláig vezette. Orvosként szerzett tapasztalatai irodalmi munkásságában is rendszeresen tükröződnek. *A Wallmüller-ház (Das Wallmüllerhaus*, 1930) című bizarr regényének cselekményét a sorsszerűség szervezi, és rendkívüli témagazdagság jellemzi: alkimista transzmutációk, egyiptomi halottkultusz, reinkarnáció, meseszerű miszticizmus – a középkori német okkultizmus és a jungi pszichológia jegyében.

GYÖREI ZSOLT

Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest

ORVOSKARAKTEREK MÁRAI SÁNDOR *KALAND* CÍMŰ SZÍNLMŰVÉBEN

Márai Sándor *Kaland* című színművét 1940-ben Németh Antal rendezésében, Rajnai Gábor, Tőkés Anna és Jávor Pál főszereplésével mutatta be a Nemzeti Színház, 2022-ben pedig a József Attila Színház Kiss Csaba rendezésében, Quintus Konrád, Kovalik Ágnes és Lábodi Ádám főszereplésével. A darab nyolcvankét év után megismételte egykori sikerét, azóta is telt házak előtt játsszák.

A színmű az életműben többször megjelenő, különféle orvostípusok egymás mellé állításából és a szakmai habitusukkal elválaszthatatlanul összekapcsolódó személyes hitelességük, emberi kvalitásuk generálta konfliktusokból építi fel a fordulatos, a könnyed címre egyre súlyosabban rácsapoló cselekményt. Előadásomban ezeknek az orvoskaraktereknek a mozgatórugóit és egymáshoz fűződő viszonyát elemzem dramaturgiai szempontból, e kapcsolódások mintázatában keresve a darabnak nemcsak a Márai-életműben elfoglalt helyét, de egykori – és mai – színpadi sikerének titkát is.

HARDY BOGLÁRKA

független kutató

PATOLÓGIA ÉS ONTOLÓGIA

Mentális betegségek reprezentációja 20. századi amerikai regényekben

Előadásom tárgya a 20. századi amerikai írók műveiben megjelenő, pszichiátrián tartózkodó mentális betegek sajátos létmódjának és egyéni nyelvhasználatának reprezentációja. Az alábbi szerzők regényeiben vizsgálom a pszichés betegek világát: Sylvia Plath (*Az üvegbura*, 1963), Joanne Greenberg (*Nem ígértem rózsakertet*, 1964) és Ken Kesey (*Száll a kakukk fészkére*, 1962).

Hipotézisem szerint a lelki betegség nyelvi és identitáskonstrukció-módosulást (torzulást) okoz. Több nézőpontból is szeretném analizálni, hogy a művekben szereplő fiktív alakok kórosnak tekintett mentális állapotai milyen módosult nyelvet és milyen új létmódot hoznak létre. A pszichopatológia nyelvén megfogalmazva: a mentális zavarok milyen módosulást okoznak az irodalmi hősök érzékelésében, tudatos gondolkodásában, érzelmi életében, emlékezésében és nyelvhasználatában. Mindezt kiegészíteném azzal, hogy nem feltétlenül valóság-referenciával bíró, hanem konstruált világokról van szó a regényekben.

A mentális betegségek tapasztalatairól alkotott narratívákat kívánom tehát feltárni modern pszichoanalitikus kutatók (Julia Kristeva, Frieda-Fromm Reichmann és Bracha Ettinger), az analitikus Carl Jung és az egzisztencialista R. D. Laing elméleti munkássága alapján történő elemzéseimmel, illetve nyelvi és narratív szövegértelmezéssel. Alaptézisem szerint a fiktív szereplők tudata tükröződik a fikciók nyelvében, tudatstílusként. A tudatstílus (mind style) kifejezést Roger Fowler alkotta meg (1977); definíciója szerint ez egy adott kognitív állapot nyelvi kivetülése, jellegzetes szövegmintákon keresztül. A stilisztikai fogalom tehát nem egyszerűen egy szereplő ideológiai nézőpontját foglalja magában, hanem azt írja le, hogy egy karakter miként dolgozza fel az őt körülvevő világot; valamint azt is feltárja, hogy mit árul el a szöveg nyelvezete a figura mentalitásáról. Semino (1996) szerint a metaforikus szavak „megfejtése” szintén rendkívül fontos, mivel ezek segítségével az elbeszélő sajátos világképét lehet megismerni. A tudatstílus vizsgálata során ezért a metafora- és szimbólumhasználatra, a narratív stílusra, a fókuszra (nézőpontra) és az individuális nyelvi sajátosságokra összpontosítok.

Előadásomban interdiszciplináris szempontok alapján végzem az elemzéseket, és olyan témát helyezek előtérbe, amely korábban – a hospitalizált, pszichés betegeket övező társadalmi előítéletek miatt – gyakran háttérbe szorult. Töreksem továbbá arra, hogy megmutassam: a páciensek nyelvhasználatát monitorozva jobban megérthetjük a pszichológiai rendellenességek megélését is. Ha pedig megértettük, hogy a betegek miként tekintenek saját betegségükre, akkor javíthatunk a nekik nyújtott egészségügyi ellátáson, és így gyógyulási esélyeik is jobbak lehetnek.

HORVÁTH PÉTER

független kutató

KÉT ERDÉLYI ORVOS EGYMÁSRA TALÁLÁSÁNAK TÖRTÉNETE: A TESTEK INVERZIÓJÁBAN BETELJESÜLŐ SZERELEM

Tompa Andrea: Fejtől s lábtól

Az előadás témájául Tompa Andrea *Fejtől s lábtól* című művét választottam, a regényt egy orvosszerelem epikai reprezentációjaként kívánom értelmezni. A 2013-ban megjelent prózai mű két névtelen szereplő fejezetenként váltott autodiegézisére épül, s az 1910-től a húszas évek elejéig tartó szerelmi viszony előtörténetét beszéli el. Az enyedi magyar aljegyző fiának és a városi zsidócsalád lányának pályaképe a kolozsvári egyetemi tanulmányokkal indul, az orvosi hivatásgyakorlás éveinek elbeszélésével folytatódik, majd a megismerkedést követő tizenkét év távollét utáni találkozásukkal végződik. Tompa Andrea második regényében tehát két doktor írja meg orvossá válásuknak a kapcsolatukban beteljesedő fejlődéstörténetét. A cselekményalakítás érdekessége, hogy a női gyerekorvos és a férfi fürdőorvos egymásra találása csak az egyéni életcélok kudarcát követően valósulhat meg: a nagyratörő egyetemi oktatói ambíciók és az ígéretes sebészi karrier feladása mindkét szereplőt szakmai kvalitásaihoz képest alacsony presztízssű munkakörbe kényszeríti. A szerelem epikai ábrázolásának további sajátossága, hogy a mű rendhagyó művészi invencióval a fordított – „fejtől lábig való” – testpozitúrán alapuló közös alvásban tulajdonít mindennek egyedi jelentést.

Az előadásban arra a kérdésre keresem a választ, hogy miért feltétele a testek inverziója a szerelmi együttélésnek, mennyiben tekinthető ez a fikciószervező alakzat kifejezetten két orvos közt létrejövő szerelem medikális aspektusának, valamint miként hordozza magában a kisebbségi lét, a zsidó és magyar erdélyi identitás Trianon utáni történelmi jelentésvonatkozásait.

JÁNOS EMÍLIA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest

„EGY HÍMNEMŰ TEST ÉLETE ÉS HALÁLA”

Philip Roth: Akárki

Az *Akárki* a nagy téma, a halállal való szembenézés példázata, főhőse egy ember – aki lehet bárki, akárki vagy akár mindenki (Everyman) – számvetése az életével a halál közeledtével.

Az *Everyman* című moralitásjátékot a 16. században Angliában közel hetvenöt évig játszották, és hosszú szünet után, 1901 júliusában került sor ismét színre vitelére, Londonban, William Poel, a Elizabethan Stage Society alapítójának rendezésében. Max Reinhardt német rendező – miután látta Poel előadását – megbízta Hugo von Hofmannsthal, hogy dolgozza át és modernizálja a darabot. A *Jedermann* Ausztriában 1911-ben mutatták be. Mindkét előadás

a modernség, benne a modern ember egzisztenciális kérdésére, és a tradíciókkal való kapcsolatára világított rá. Poel rendezőtársa, Sir Philip Barling „Ben” Greet, Shakespeare-színész, rendező és producer társulatával Shakespeare népszerűsítése céljából Amerikába utazott, és a Broadwayn 1902-ben mutatta be az Everymant.

Az *Akárki* címet adta az amerikai Philip Roth is egyik kései (2006) művének, mely az ars moriendi és a haláltánc műfaji gyökerekig visszavezethető, allegorikus módon moralizáló színjáték hagyományába másként illeszkedik. A névtelen főhős, Akárki testének lehetőségeit a végletekig fesztí, ugyanakkor e fokozott igénybevétel olyan, és egyre súlyosabb tüneteket és betegségeket is előidéz, amelyek nem csak a test elöregedésével járnak együtt.

Akárki nem élhetett művészi életet, a reklámszakmában munkája átlagos, magánélete meglehetősen zűrös, titkos nőügyek és viszonyok tarkítják. Túlhajsolt életét testi tünetek kísérik, pszichiátere téves diagnózist állít fel. Akárki életét orvosi beavatkozások sora és kórházzárás tölti ki: szív- és koszorúér-műtét, vakbél- és hashártyagyulladás operációja után veseverőér-tágító beültetés következik, ezt követően a bal nyaki artériában történt érelzáródás miatt ismét meg kellett operálni, a szívűtétet követő hátsófalú szívrohamot angioplasztika, majd egy defibrillátor beültetése, ezt később egynapos nyaki koszorűérűtét követte (ennek megismétlése vált végzetessé). Az operációkról mint „ijesztő találkozásokról a véggel”, és az azokat követő lábadozásokról laikusként is érthető orvosi és anatómai leírások egészítik ki a regénybeli történetet.

Roth rövid prózai művében nemcsak Akárki élet- és kórtörténete rajzolódik ki, hanem megjelenik benne a modern ember, az elidegenült, hit nélküli, a testi valóját fokozottan megélt szubjektum diagnózisa és válsága is.

KIS PETRONELLA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest

CSÁTH ÍRÁSMŰVÉSZETÉNEK TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ALAPJAI

Csáth Géza rendkívül széles körű érdeklődésének és tehetségének köszönhetően több művészeti ágban és különböző tudományterületen is aktívan tevékenykedett. Az elmúlt évtizedek során számos tanulmány született a novellista, a drámaíró, a publicista, a zenekritikus és zeneszerző, illetve a pszichoanalitikus Csáthról. E kutatások többnyire életének és pályájának valamely részterületére fókuszáltak, és szerzői csak röviden érintették azt a kérdést, miszerint Csáth holisztikus szemléletmódjában az egyes tudományterületek valójában szorosan összefonódtak, szintetizálódtak. A természettudományokról, az élettanról elsajátított ismeretei erőteljesen meghatározták zenetudományi nézeteit, melyek ugyanakkor szépirodalmi alkotásaiban is megmutatkoztak mind formailag, mind tartalmilag. Hol tényleges párhuzamokat vázolt fel az emberi idegrendszer fejlődése és egy adott művészeti alkotás struktúrája között, hol metaforikusan vetítette egymásra hasonlóságait. Komponista technikát imitáló novel-láit és színdarabjait a programzene hatásmechanizmusa szerint építette fel, patikamérlegen

adagolva a szavak, a hanghatások, a színek és a gesztusok egymást kiegészítő-kioltó hatását, hogy „az öntudat alatti agyrégiók nyugalmát” bolygassák. Előadásomban ezeket az analógiákat igyekszem konkrét szövegpéldákon keresztül bemutatni.

KISANTAL TAMÁS

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

TUDÓS, ŐRÜLT, DÉMON

Dr. Mengele irodalmi ábrázolásai

Előadásomban a híres/hírhedt náci orvos, dr. Josef Mengele különböző ábrázolásait vizsgálom. Fő kérdésem, hogy milyen kulturális folyamatok révén vált Auschwitz-Birkenau egykori orvosából kvázi szimbolikus figura, a nácizmus rémtetteinek, a náci orvostudománynak és egyáltalán a tudomány degradációjának megtestesítője. A háború után megjelent memoárok (Nyiszli Miklós, Lengyel Olga, Ella Lingens stb.) mellett későbbi szövegek (Simon Wiesenthal könyve, az 1960-as és 1970-es években keletkezett magas- és populáris irodalmi munkák) vizsgálatán keresztül elsősorban azokra a történelmi, kulturális és ideológiai mozgásokra koncentrálok, amelyek révén a történelmi figurából, a háború után bujkáló dr. Josef Mengeléből kulturális szimbólum, vagy – a teoretikus Oren Baruch Stier fogalmát alkalmazva – „holokauszton” lett.

KORDA ESZTER

Veres Pálné Gimnázium, Budapest

BETEGSÉG, HALÁL ÉS MŰVÉSZET EGZISZTENCIÁLIS ÉLMÉNYE KOSZTOLÁNYI, OTTLIK ÉS ESTERHÁZY PROZÁJÁBAN

Az élet vége kijelölt ponttá válik a halálos megbetegedés által az emberek többségének tudatában, amit a művészek és írók képesek a saját egzisztenciájuk érzékelésébe és művészi formába öntésébe szublimálni. Az irodalmi művek ezáltal művészetterápiás szerepet is betöltenek, és az orvoslásban is alkalmazhatóak, megfordítva pedig az egészséges befogadók számára közvetíthetik az emberi egzisztencia kiteljesedésének élményét. Ide sorolható Esterházy *Hasnyálmirigynaplója* és Ottlik Géza *Buda* című posztumusz regénye is. Előadásomban az említett szövegeket vetem össze Kosztolányi Dezső betegségének és halálának dokumentumaival („*most elmondom, mint veszttem el*”, 2010). Fő kérdésem tehát az, hogy az orvosi és anatómiai témák megjelenítési módja, irodalmi formába öntése mennyiben hasonlít ezekben a szövegekben, és hogyan értelmezik az egyes szerzők az életvég egzisztenciális tapasztalatát.

KOVÁCS VERONIKA

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

BETEGSÉGIRODALOM ÉS NAPLÓFORMA

Esterházy Péter Hasnyálmirigynapló című műve mint autopatográfia

Kutatásom fókuszában a betegségirodalom autopatografikus szövegei állnak, vagyis betegségtapasztalatokat feldolgozó önéletrajzi írások. Előadásomban Esterházy Péter *Hasnyálmirigynapló* (Kalligram, 2016) című művét vizsgálom, amely a személyes betegségélményen keresztül tematizálja az emberi test, a betegség és az irodalom kapcsolatát.

A naplóforma autobiografikus poétikai karaktere a betegségirodalomban sajátos érintkezési pontok révén nyilvánul meg. Az én konstitutív definiálhatatlansága a betegség, valamint a halál ontológiai meghatározhatatlanságával korrelál. Esterházy Péter szövegében mindez a nyelv és a fikcionalitás kontextusában artikulálódik, olyan kérdéseket felvetve, mint például: leírható-e a betegség által átélt egyéni tapasztalat a nyelv általános fogalmaival? Milyen poétikai lehetőségei vannak a megváltozott test reprezentációjának? Milyen hitelesítési lehetőségeket használ egy kiadásra szánt napló, amely igyekszik fenntartani a privát szöveg látszatát?

Előadásomban emellett érvelek, hogy Esterházy Péter műve a magyar betegségirodalom meghatározó szövege, amely a betegség tapasztalatának irodalmi reprezentációját az életmű ismert poétikai kódjaival valósítja meg. A szöveg egyedi – ám a korábbi Esterházy szövegekből mégis ismerős – módon a szerelem és erotika nyelvi regisztereivel értelmezi a kór által uralt testet, amely folyamat a társadalmi normák betegségirodalmi újraértelmezéséhez is hozzájárul.

Az autopatografikus szövegek esetében, így az előadásban elemzett mű kapcsán is meghatározó, hogy a betegség lefolyása állandó hatást gyakorol az írás ütemére, tartalmára, így a betegségnarratívát nem csupán a személyes tapasztalat, hanem a konkrét betegségre jellemző tünetek és gyógyítására alkalmazott terápia is befolyásolja. Esterházy naplóformában közreadott műve emellett, hogy dokumentatív módon referál a fentiekre, egyúttal destruálja is azt. A *Hasnyálmirigynapló* textusa ugyanis önfelszámoló módon referál a műfajmegjelölő címre, amennyiben a szöveg több helyén elutasítja a naplót mint releváns műfaji kategóriát. Az előadás ezen paradoxnak tűnő poétikai gyakorlat narratív eljárásait kívánja vizsgálni.

NÉMETH ATTILA, DR.

Nyíró Gyula Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet, Budapest

DOSZTOJEVSZKIJ MINT FREUD ELŐFUTÁRA

*„Dosztojevszkij az egyetlen pszichológus, akitől tanultam valamit:
ő életem legszebb szerencsés véletlenjei közé tartozik.”*

(Friedrich Nietzsche)

Dosztojevszkij (1821–1881) korában a pszichológia még gyerekcipőben járt, különösen Oroszországban. A zseniális írónak számos olyan megfigyelése volt, amelyeket évekkel, évtizedekkel később a tudomány igazolt. Pszichopatológiailag pontos leírást adott a játékszenvedélyről, valamint a narcisztikus, a passzív-agresszív és a borderline (határeset) személyiségzavarról. Az utóbbit Nasztaszja Filippovna alakjában ábrázolta, és ez a személyiségzavar száz év múlva bekerült a pszichiátriai diagnosztikai rendszerbe. Műveiben – Freudot megelőzve – találkozhatunk az elhárító mechanizmusok különböző formáival (tagadás, altruizmus, szublimáció) is.

Freud (1856–1939) nagyra tartotta Dosztojevszkij munkásságát. Előadásomban az orosz regényíró *Karamazov testvérek* című művére fókuszálok, amelyben a Freud által – évtizedekkel később – leírt háromszintű személyiségmodellt (Felettes-én, Én, Ösztön-én) mutatom be a négy fiúnak az apagyilkosságban való szerepe alapján.

Dosztojevszkij a lélek mélyére látott. Alkotásainak egyik fő érdeme, hogy a bennünk és másokban rejlő „szörnyekkel” való szembenézésre tanít.

OSZTROLUCZKY SAROLTA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest

„ODABENT A KOPONYA SÖTÉTJÉBEN LASSAN ÉS SZÍVÓ- SAN DOLGOZIK A VÉGZET”

*Az agydaganat irodalmi reprezentációi Karinthy Frigyes Utazás a koponyám körül
és Szilasi László Luther kutyái című regényében*

Tervezett előadásomban Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* (1936) és Szilasi László *Luther kutyái* (2018) című regényének párhuzamos olvasására teszek kísérletet. A két – egymástól több mint nyolcvan év távolságban megjelent – regényt nem csak a téma (egy agydaganat kialakulásának, az azt követő koponyaműtétnek és a gyógyulás kezdeti fázisának elbeszélése) köti szorosan össze, de a motivikus és szerkezeti hasonlóságok is indokoltá teszik az efféle komparatív olvasatot. A beteg test, illetve az agydaganat választott irodalmi reprezentációinak vizsgálata az említett sajátosságokon túl a különböző orvosi és orvostechnikai diskurzusok megközelítésmódjaira, azok mediális különvalóságára és poetizálódásuk mintázataira is kiterjed.

PARÁDI ANDREA

MNMKK Petőfi Irodalmi Múzeum

ORVOS VAGY ÜGYVÉD?

Gyógyítás mint metafora Kosztolányi műveiben

Kosztolányi prózájának visszatérő alakjai közül a városi polgárság klasszikus figuráinak számító orvos és ügyvéd nem egyszer jelenik meg a történet során bajba jutott szereplő segítőként. Regényszereplői mintha nyomasztó útvesztőben bolyongva keresnék, ki szolgáltat igazságot, ki ad gyógyírt a szenvedésre, ki menti meg őket a szegységtől. Az orvos, aki a gimnázium megbecsült tanárának és a miniszteri tanácsos cselédjének sebét egyaránt bekötözi, vagy az ügyvéd, aki védőbeszédet mond a gyilkossági perben és sajnálkozik a tanárveretésen? Előadásomban a gyógyítás metaforáit vizsgálom Kosztolányi néhány prózai szövegében.

PATAKY ADRIENN

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest

DEMENCIA, PARKINZÓNIA ÉS ÓPERENCIA

A szellemi hanyatlás és a gondoskodás nyelvei

„A felejtés a felejtés felejtése is.”

(Esterházy Péter: *Egy kékharisnya feljegyzései*)

A 21. században mindinkább előtérbe kerülnek a korábban tabuizált, mentális betegségekkel kapcsolatos témák, párhuzamosan azzal, hogy az orvostudomány is fejlődött ezek diagnosztizálásával, kezelésével kapcsolatban. Különösen azok a betegségek voltak korábban szinte ismeretlenek irodalmi reprezentációkat tekintve, amelyek az idősebbeket érintik, amelyek tulajdonképpen gyógyíthatatlanok és amelyek gondozása jobbra a négy fal között történik: kizsigerelt családtagok (jellemzően nők) által, vagy (ritkán megfelelő) geriátriai intézményes keretek között. Egyre több olyan szépirodalmi mű születik, amely bepillantást nyújt a demencia lefolyásába (Annie Ernaux: *Egy asszony*, Avni Doshi: *Égett cukor*, Donatella Di Pietrantonio: *Anyám, a folyó*). Magyar nyelven Szűcs Teri *Visszatért hozzám az emlékezet* főcímű (2024) kötetének középpontjában (is) az édesanya és a miatta megváltozott körülmények állnak; Polgár Anikó *Fordított Gorgó* című, 2023-as verseskötetében a nők testi öregedése és a szellemi hanyatlás (különösen: *Demens Eurüdiké*) az egyik központi téma; Fehér György pedig betegnaplót írt saját állapotáról (*Utazás Parkinsoniába*, 2015). Míg a Parkinson-kór elsősorban fizikai tünetekkel kezdődik (de súlyosabb fázisban többek között memóriazavarral jár), az Alzheimer-kór („a felejtés betegsége”) mint a demencia leggyakoribb oka egy először szinte észrevehetetlen, majd fokozatosan súlyosabbá váló – elsősorban – mentális hanyatlás, a személyiség és az értelem szétesése, affektív zavarokkal és neurológiai tünetekkel. Általános tapasztalat, ami Szűcs Teri könyvében is olvasható: „Úgy omlott ránk a demencia, mint egy

lavina”. A könyv több fejezete egy internetes blog formájában közzétett napló bejegyzéseiből került át a könyvbe, s versek is ágyazódnak az egyébként kronologikusan szerkesztett prózai részek közé. Mivel Szűcs Teri könyve az első magyar (önéletrajzi?) regény a témában, ezért ezt a poétikai–narratológiai elemzésen túl a valóságreferencia felől, továbbá afelől érdemes vizsgálni, miként teszi hozzáférhetővé a szerző az úttörő témát, azaz milyen nyelvezetet teremt. Előadásomban a demencia irodalmi reprezentációit, kifejezetten Szűcs Teri kötetét vizsgálom az irodalomtudományi módszereken túl a kultúrorvostan (orvosebcsészet) eszköztárát segítségül hívva, mert a betegség ugyan azt jelzi, hogy testünk „csak test, és semmi egyéb” (Susan Sontag), de a hazai lakosság tíz százalékát érintő demencia mégsem csak egyéni tapasztalat, hanem „kulturális metafora” (Cindy Patton).

PRAX LEVENTE

Pannon Egyetem Könyvtár és Tudásközpont, Veszprém

A DOPPELGÄNGER TEMATIKA KÉTFÉLE MEGKÖZELÍTÉSE A 19. SZÁZAD VÉGI FANTASZTIKUS IRODALOMBAN

Robert Louis Stevenson: Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete; Guy de Maupassant: Horla

Előadásomban a doppelgänger fogalmának két, késő 19. századi értelmezését hasonlítom össze. Robert Louis Stevenson 1886-ban publikált *Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete* című műve az egyik legnagyobb hatású fantasztikus elbeszélés, amelynek népszerűsége széles körben kimutatható a 20. századi horrorirodalomban; ugyanakkor a szöveg az ún. doppelgänger-jelenség egyik legismertebb reprezentánsa is. A doppelgänger-motívum alkalmazása révén Stevenson kötete a freudi kísérteties (unheimlich) fogalmának iskolapéldájává válik. A regényben a főszereplő alakjának megkettőződése tudományos alapokon nyugszik, a befejezésben minden titokra fény derül, és a szöveg morális példázatként kezd működni.

Más a helyzet Maupassant ugyanebben az évben megjelent *Horla* című elbeszélésével, amely ugyancsak értelmezhető az unheimlich fogalma mentén, azonban a francia szerző a kísértetiességet okozó bizonytalanságot a novella végéig fenntartja. A címben szereplő és a főszereplőt kísértő neologizmus pontos mivoltára soha nem derül fény, ugyanakkor ez a történet is felfogható egy doppelgänger-eset leírásaként. Maupassant megközelítése azonban nem tudományos, hanem sokkal inkább misztikus, és feloldást sem kínál.

ROMPOS CSILLA RITA

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

JÁRVÁNYOK AZ IRODALOMBAN

A baktériumok, vírusok jóval az ember előtt megjelentek már a Földön, viszont az általuk okozott betegségek, járványok „csak” az emberiséggel egyidősek. Az első azonosított kór a lepra volt, melyről már a *Bibliában* is olvashatunk. Az első járványleírás a Kr. e. 5. századból származik, melyet Thuküdidész jegyzett le a Kr. e. 430-as athéni járványról. A pestisjárvány a középkorban már szinte a mindennapi élet részévé vált. Az ókortól napjainkig az egyes ragályos megbetegedések rengeteg formában hatottak az emberiség történelmére – demográfiai, kulturális, pénzügyi, politikai és biológiai szempontból egyaránt.

Az irodalom kedvelt témája a szerelem mellett a halál is. Számos neves szerzőt megihlettek a különböző fertőző betegségek, amelyeknek többen túlélői is voltak. Homérosz *Iliászá*tól kezdődően Camus *A pestis*éig a járványokat szinte egyöntetűen Isten büntetéseként jelenítették meg. A szépirodalmi művekben a pandémia leírása sokszor a drámai helyzet megteremtésére szolgál, hiszen itt az emberi kapcsolatok ábrázolása az elsődleges. Az emberveszteségek, a szenvedés látványa, a félelem mellett még ez idő alatt is szerelmek szövődnek, mint az látható például Shakespeare *Rómeó és Júlia* vagy Márquez *Szerelem a kolera idején* című műveiben. Miután a világjárványok mélyen gyökerező félelmeket szülhetnek, nagymértékben megváltoztathatják az emberi viselkedést.

Előadásomban egy rövid kultúr- és irodalomtörténeti áttekintést követően a járványokat három szépirodalmi alkotáson keresztül (Mary Shelley: *Az utolsó ember*, Albert Camus: *A pestis*, Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*) szeretném részletesebben bemutatni, főként az emberi kapcsolatokban történő változásokat kiemelve.

SZÁVAI DOROTTYA

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

JEAN STAROBINSKI, AZ ORVOS ESSZÉISTA

Jean Starobinski, a 20. század második felének egyik legnagyobb európai irodalom- és kultúratudósa, esszéistája. A genfi iskola atyja „civilben” orvos volt, és a Genfi Egyetem irodalomprofesszoraként nyugdíjazásáig orvosként is praktizált. Előadásomban a „Staro-jelenség” e kettősségéből kiindulva a szerző nagyhatású irodalmi tanulmányainak medikális vonatkozásaival vetek számot: irodalom és orvoslás, jelentéseket generáló irodalmi szöveg és szimptómákat produkáló emberi test működésének összefüggéseivel. Problémafölvetésem esettanulmánya Starobinski *Madame Bovary*ről szóló nevezetes tanulmánya lesz, melyben az „Emma-képlet” a főhősnő testhőmérsékletének ingadozásából vezeti le.

SZILI CINTIA

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

ORVOSKARAKTEREK ÉS ALKIMISTA FIGURÁK A VILÁG- IRODALOM HORROR KLASSZIKUSAIBAN

Kutatásom tárgyát a 19. század vége és a 20. század eleje között keletkezett horror regényekben szereplő orvoskarakterek, illetve alkimista figurák elemzése és összehasonlítása adja. Előadásomban törekednék a komplexebb karakterek elemzésére, illetve az esetleges jellemfejlődés szemléltetésére is. Mindemellett a negatív szereplőket abból a szempontból is vizsgálnám, hogy a morális rossz mellett még milyen más értékeket – például szabadság, önazonosság, kreativitás – képviselhetnek.

Elemzésem során két szépirodalmi alkotásra összpontosítok: Mary Shelley *Frankenstein, avagy a modern Prométheusz* cím alatt megjelent regényére, valamint Robert Louis Stevenson *Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete* című művére.

URECZKY ESZTER

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar

SÓHAJT AZ ORVOS – KRÍZIS ÉS KIÉGÉS KORTÁRS MA- GYAR ORVOSSZERZŐK MŰVEIBEN

Erdős Attila: Felvágóskönyv; Gajdos Ágoston versei; Imolya Patricia: Esetlapok; Tarr Ferenc: Egy szívsebész naplója; Vámos Zoltán forgatókönyvei

Összhangban a kortárs angolszász könyvkiadásban évek óta tapasztalható tendenciával, a kortárs magyar prózában is egyre erőteljesebben jelennek meg az orvosszerzők művei. Ez a jelenség egyrészt komoly hagyományokkal rendelkezik az európai és amerikai irodalomban (Mikhaíl Bulgakov, Anton Pavlovics Csehov, Arthur Conan Doyle, Oliver Sacks), másrészt összefüggésbe hozható olyan, korunkban globálisan tapasztalható jelenségekkel, mint a gondoskodási válság, a fejlett társadalmak elöregedése (crisis of care, silvering societies) és a Covid-pandémia hosszútávú társadalmi hatásai.

Előadásomban öt olyan mai magyar orvos-alkotó munkásságát tervezem elemezni a fenti kontextusban, akik műfaji szempontból is a hazai orvosi irodalom sokszínűségét példázzák. Eltérő életkoruk és szakmai, műfaji hátterük ellenére közös vonás a választott magyar alkotók esetében, hogy valamilyen módon mind reflektálnak a fenti tendenciákhoz szorosan kapcsolódó kiégés és morális distressz pszichológiai-etikai problémáira az orvosi hivatás gyakorlása kapcsán, illetve az író-alkotó tevékenység valamiféle megküzdési mechanizmusként értelmezhető műveikben.

Erdős Attila *Felvágóskönyv* című, gazdagon illusztrált kötete orvismemoárként közelíthető meg, amelyet a szerző patológusi pályája végső elhagyása után írt. Tarr Ferenc *Egy szívsebész naplója* című könyve szintén a retrospektív szakmai önéletírás műfajába sorolható.

Gajdos Ágoston azonban gyakorló pszichiáterként gyakran a pszichiátriai erőszak jelenségét is adresszálja verseiben, ahogyan Imolya Patricia sürgősségi szakorvos *Esetlapok* című novelláskötete hasonlóan felmutat krónikusan fennálló rendszerhibákat az egészségügyi ellátórendszerben, bár szövegei közvetlenül a Covid-időszak termékei, ahogyan Vámos Zoltán intenzív aneszteziológus készülőben lévő Covid-nagyjátékfilmjének története, a *Légszomj* is.

VARGA KINGA

független kutató

IRGALOM ÉS VÉGZET

Moviszter doktor mint színpadi karakter az Édes Anna színházi előadásában

Középiskolásként megtanuljuk, hogy Moviszter doktor Kosztolányi Dezső *Édes Anna* című regényében a rezonőr, az író „szócsöve”, aki az irgalomról és az általános igazságokról fejti ki felfogását. A „jó” oldalon áll, és a gyilkossággal végződő történetet erkölcsi szempontból elemeli a hétköznapi véres történéseitől. Konferencia-előadásomban több *Édes Anna* színpadi adaptáció vizsgálatán keresztül mutatom be, hogy a színházi alkotók, amikor drámaivá formálják a történetet, a színház eszközrendszerével, miként hagyják meg ezt az attitűdöt, vagy miként változtatják meg: marginális szereplő marad-e Moviszter, vagy érdemben befolyásolja az eseményeket? Tud-e Anna számára kapaszkodót nyújtani? Segít-e az események értelmezésében, vagy csak mellékszereplő marad? Egyáltalán: beleírják a színdarabba?

Az 1926-os regénynek 1936 és 2022 között több mint harminc színpadi feldolgozását mutatták be magyar nyelvű színpadokon, legtöbb esetben a hivatalos színházi intézményrendszerében. A konferencia-előadásban ezek közül fogok elemezni néhányat az orvos szerepének és megjelenésének szempontjából, a regénnyel összehasonlítva.

VÍGH-KISS ERIKA ROZÁLIA

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

ORVOSI TEMATIKA ÉS AZ ORVOS KÉPE ANTON PAVLOVICS CSEHOV MŰVEIBEN

A gyógyítás során számtalan etikai kérdés merül fel. Előadásomban áttekintem az orvoslás és az etika találkozási területeit, de az orvosi tevékenység rendelkezik esztétikai oldallal is – az orvoslás és az esztétika kapcsolata pedig az ókortól napjainkig számos irodalmi alkotó művében megjelenik.

Anton Pavlovics Csehov azon orosz írók egyike, aki Mihail Bulgakovhoz, Varlam Szalamovhoz, Viktor Nyekraszovhoz hasonlóan orvosi tanulmányokat folytatott. Az 1860-ban szü-

letett szerző a műveibe gyakran beleszővi az orvos, a felcser és a gyógyszerész alakját, de több írásában szerepeltet gyógyítással kapcsolatos motívumokat is. Előadásomban azt vizsgálom, hogy milyen szerepet szán műveiben Csehov az orvosoknak, illetve hogyan jelennek meg az orvosi etika kérdései novelláiban. Emellett kitérek arra is, hogyan ábrázolja a betegségeket, és hogyan jelenik meg Csehov műveiben az író magát is gyötrő tüdőbaj. Miután több mint 800 novellájának elemzése meghaladná egy konferenciaszereplés kereteit, így csak Csehov néhány jellegzetesebb novelláját vesszük górcső alá (pl. *A 6-os számú kórterem*, *Ivanics*, *A párbaj*).

Az orosz író magas szintre emelte a novella műfaját, sebészi pontossággal írja le és elemzi korának társadalmi viszonyait. A felesleges ember alakja, a kilátástalan társadalmi helyzet aprólékos bemutatása mind jellemzi prózáját; Csehov sajátos nyelvezete segítségével realista képet alkot, tükröt mutatva korának. Az író halálának 120. évfordulója kapcsán megemlékezünk e kiemelkedő szerző szociológiai érzékenységről is: ingyen gyógyította például a beteg parasztokat, 1889-ben pedig – cári engedély birtokában – egy viszontagságos utazást követően az Oroszország legkeletibb területén található „kátorgá”-ra sietett, hogy a Szahalin-szigeten létesült büntetőtábor lakóin segítsen. Több hónapos megfeszített munkával készített egy összeírást, melynek eredményét publikálta, így sikerült a rabok helyzetén javítania.

ZÁMBÓ BIANKA

Pannon Egyetem Humántudományi Kar, Veszprém

FOG. SZÁJ. ARC. FEJ

A személytelenné tett testi tér Oravecznél

Oravecz Imre 1972-es *Héj* című kötetének kétsoros versei különös ridegséggel vallanak az emberi test mechanikus szerkezetéről. Erre a lecsupaszításra és kiüresítésre azért van szükség, hogy a világról – materiális oldalról közelítve – a lehető legpontosabb, legmegragadhatóbb képet tudja adni. Az objektivitásra törekvés jelének tekinthető, hogy nincs a kötetben egyes szám első személyű megnyilatkozás és hosszabb narratív szövegegység, hogy a lírai beszélő nem ölt magára különböző költői szerepeket, nem létesít kapcsolatot a történelemmel, és hogy az élettények, társadalmi viszonyok közlését is kerüli.

A *Héj* rövidverseiben kiemelt szerepet kap a tárgyiasított test, sok metaforacsoport épül köré. Ezek a költemények egymást követik a kötetben, egyre szűkítve a fókusz (Test, Fej, Arc, Száj, Fog). A látószög-csökkentés egészen addig tart, míg a test egészétől el nem ér egy sűrűsödési pontig, a fogig. A tárgyias ábrázolásmód az emberi testet épületként jeleníti meg, amely legtöbbször passzív szerepet tölt be a világban. A Fejnél a „bennfoglalt tér” lecsökken, egy makulátlan állapotban lévő koponyáról kap mérnöki pontosságú tudósítást a befogadó. A leírás pusztán testi „adatokra” vonatkozik, nem tartalmaz emberi érzelmekre való utalást, olyan, mint egy röntgenfelvétel.

JEGYZETEK:

Sziveri János
Intézet

Szerkesztette: Arany Zsuzsanna
Borítóterv: Hömöstrei Péter
Tördelés: Bagyó Johanna

Sziveri János Intézet – Közép- és Kelet-Európai Irodalmi és Társadalomtudományi
Kutatóközpont
Pannon Egyetem Humántudományi Kar

PANNON EGYETEM

